

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР
ЙЎНАЛИШЛАРИ**

Республика илмий-амалий анжумани

ИЛМИЙ МАҚОЛА ВА МАЪРУЗАЛАР ТЎПЛАМИ

2020 йил 3 декабрь

ТОШКЕНТ – 2020

Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари. Республика илмий-амалий анжумани илмий мақола ва маърузалар тўплами (2020 йил 3 декабрь). – Т.: ТДИУ, 2020. – 928 б.

Мазкур тўпланда мамлакатимиз ва хорижий олимлар, амалиётчиларнинг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётидаги рақамли иқтисодиётни ўрни ва уни ривожлантиришнинг долзарб масалаларига бағишланган илмий мақола ва маърузалари умумлаштирилган. Шунингдек, тўпланда иқтисодчи-олимлар ва иқтидорли талабаларнинг рақамли иқтисодиётни ривожлантириш муаммолари ва эришилган ютуқлар борасидаги таклиф ва тавсиялари баён этилган.

Анжуман материаллари тўплами профессор-ўқитувчилар, ёш олимлар, тадқиқотчилар ва талабалар учун мўлжалланган. Тўпланим таҳрир хайъати қарори билан чоп этишга тавсия этилган.

Масъул муҳаррир:

Профессор. К. А. Шарипов

Тақризчилар:

Профессор. Н. М. Махмудов

Профессор. Ш. Ж. Эргашходжаева

Таҳрир хайъати:

Профессор. М. П. Эшов

Профессор. Г. Қ. Абдурахмонова

Профессор. С. К. Худойқулов

Доцент. Н. Ф. Идиев

PhD. О. А. Норбоев

Мазкур тўпланимга киритилган материалларнинг мазмуни, ундаги статистик маълумотлар ва меъёрий хужжатлар санасининг тўғрилигига ҳамда танқидий фикр-мулоҳазаларга муаллифларнинг ўзлари маъсулдирлар.

Тошкент давлат иқтисодиёт университети, 2020

Болтаева Н.Б.	Ёш мутахассисларда бошқарувчанлик сифатларини шакллантириш омиллари	827
Sodiqova N.S.	Raqamli iqtisodiyotning mamlakat turizm salohiyati va xizmat ko'rsatish tizimi samaradorligini oshirishga ta'siri	832
Ахмедова Э.М.	Интерфаол методлар асосида талабаларда иқтисодий маданиятни шакллантириш.....	839
Йўлдошев Ж.	Ташкилот ходимларининг меҳнат фаолиятига бўлган муносабатини ривожлантириш.....	842
Йўлдошев Ж.	Мамлакат барқарор ривожланишида яширин иқтисодиётнинг тахдиди.....	844
Madrimova A.A., Madrimov Sh.B.	Raqamli iqtisodiyot davrida ichki turizm sohasini jadal rivojlantirishning asosiy vositalari	850
Искандарова А.С.	Дистанционное банковское обслуживание: преимущества и недостатки.....	854
Мадримов Ш.Б.	Автоматлаштирилган божхона тизимларининг мамлакат иқтисодий хавфсизлигида тугган ўрни.....	858
Турабоева Ш.	Банк пластик карталари орқали масофавий банк хизматлари кўрсатишни кенгайтириш йўналишлари.....	860
Karimov Sh.A.	Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari orqali raqobat muhitini rivojlantirish vositalari.....	863
Норбоева Г.	Развитие инновационных банковских услуг в Узбекистане.....	866
Абдурахманова Ш.А.	Рақамли технологиялардан фойдаланилган ҳолда корхонанинг янги маҳсулот ва хизматлар брендини шакллантириш сиёсати...	870
Носирова З.Х.	Ўзбекистонда электрон тижоратни ривожлантиришга таъсир этувчи омиллар.....	873
Nosirova Z.X.	O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlanishida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ahamiyati	875
Tursunova M.T.,	Prospects for the development of the digital economy in Uzbekistan.....	876
G'iyosiddinov S.S.	Raqamli iqtisodiyot va ilmiy tadqiqot faoliyatining o'zaro uyg'unligi.....	879
Жуманова З.Т.	Автоматлаштирилган тизимлар асосида персонални бошқариш самарадорлигини ошириш	882
Bahromov I.S.	Pandemiya davrida raqamli iqtisodiyotning ilg'or rivojlanishi	885
Beknaeva Sh.V.	Elektron universitet – ta'limning yangi texnologiyasi	888
Хасанова Н.	Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish – taraqqiyotga yetaklovchi yo'l ..	891
Каримова Ж.Д.	Роль и значение малого бизнеса и частного предпринимательства в цифровой экономике	893
Алиев Ж.	Рақамли иқтисодиёт шароитида ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорлик ва уни таъминлаш омиллари.....	896
Мамаджонова С.	Рақамли иқтисодиёт шароитида саноат корхоналарида сифатни бошқаришнинг асосий тамойиллари.....	900
Ходжаева М.Х, Муталова С.А	Пул маблағлари аудитининг мақсади, вазифалари ва маълумот манбалари	903
Ҳақбердиев Н.Ҳ.	Солиқ назоратини такомиллаштириш масалалари	905
Ҳақбердиев Н.Ҳ.	Солиқ назоратини самарали ташкил этишда солиқ мониторингини ташкил этиш масалалари.....	908

Для предотвращения данной ситуации предлагаются возобновить деятельность кредитных союзов и микрокредитных организаций, которые могли бы стать реальными конкурентами для коммерческих банков, что позволило бы уменьшить размеры ставок. Также, необходимо, чтобы коммерческие банки признавали оценку залогового обеспечения, проведенную независимыми оценочными организациями. В настоящее же время оценочная организация указывается самим банком, а стоимость оцененного залогового обеспечения может занижаться.

Предлагаемые меры по стимулированию развития малого бизнеса и частного предпринимательства:

1) Последующее смягчение процентных ставок по кредитам, что позволит предприятиям малого бизнеса снизить затраты и обеспечить финансовую устойчивость, ведь в мировой практике чем ниже кредитная ставка, тем больше стимулируется рост производства и потребительский спрос;

2) Организовать подготовку кадров с предпринимательскими навыками, что является катализатором развития малого бизнеса и индивидуального предпринимательства для самозанятости за счет внедрения профессионального образования «Vocational education» для 10-11 классов общеобразовательных школ по опыту Австрии и Германии.

3) Продолжение и усиление развития кооперационных связей между крупными предприятиями и малым бизнесом, а также проводить кооперационные ярмарки;

4) Кардинальное упрощение процессов согласования земельных вопросов, регистрации зданий при передаче в пользование или в собственность предпринимателей;

5) Разработка и внедрение критерий оценки деятельности государственных органов управления и органов государственной власти на местах за развитие предпринимательства и деловой среды в целом;

6) Развитие государственно-частного партнерства, направленное на снижение предпринимательских и инвестиционных рисков в сферах исследований и разработок, распространения новых технологий;

7) Внедрение механизма передачи акций госпредприятий в управление его сотрудникам, которые трудятся в них более 5 лет, что могло бы дать дополнительный стимул этим сотрудникам мыслить, как предприниматель и работать над развитием предприятия.

Жавоҳир Алиев,

ТДИУ 2-курс магистранти, ММНР-01 гуруҳи

**РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ
КОРХОНАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИК ВА УНИ
ТАЪМИНЛАШ ОМИЛЛАРИ**

Аннотация: Ушбу тезисда ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорлигини таъминлашнинг асосий омиллари, корхонадаги мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш ҳамда уларнинг миқдор ва сифат кўрсаткичлари ўртасида мутаносибликка эришиш жиҳатлари ўрганилган ва қисқача хулосалар қилинган.

Калит сўзлар: молиявий барқарорлик, молиявий ресурслар, молиявий ҳамкорлик, тўловга қобиллик, молиявий режа, ички барқарорлик, ташқи барқарорлик, умумий барқарорлик, ички ва ташқи омиллар.

Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорлигини таъминлашнинг асосий омилларидан бири корхонадаги мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш ҳамда уларнинг миқдор ва сифат кўрсаткичлари ўртасида мутаносибликка эришишдан иборат.

Корхоналарнинг нормал фаолияти учун зарур бўлган молиявий ресурслар билан таъминланганлиги, уларнинг мақсадли жойлаштирилганлиги ва самарали фойдаланилганлиги, бошқа юридик ва жисмоний шахслар билан молиявий ҳамкорлиги, тўловга қобиллиги ва молиявий барқарорлиги билан тавсифланади.

Ишлаб чиқариш корхоналарнинг молиявий ҳолати барқарор, нобарқарор, кризис ҳолатида бўлиши мумкин.

Ишлаб чиқариш корхоналарнинг молиявий ҳолати ишлаб чиқариш, тижорат, молиявий фаолияти натижаларига боғлиқ. Агар ишлаб чиқариш ва молия режалари муваффақиятли бажарилса, бу ҳолат корхона молиявий ҳолатига ижобий таъсир кўрсатади. Аксинча, агар маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиш режаси бажарилмаган, харажатлар ошган бўлса, тушум ва фойда ҳажмининг камайиши кузатилади. Бу эса оқибатда корхона молиявий ҳолати ва тўловга қобилиятлигининг ёмонлашишига олиб келади.

Ишлаб чиқариш корхоналарнинг молиявий ҳолати таҳлилининг мақсади – молиявий фаолиятдаги камчиликларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этиш, корхона молиявий ҳолати ва унинг тўловга қобилиятлигини яхшилашнинг имкониятларини аниқлашдан иборат.

Ишлаб чиқариш корхоналарнинг молиявий ҳолати таҳлилин куйидаги босқичларда амалга оширилади:

- корхонанинг молиявий ҳолатининг дастлабки тавсифи;
- ҳисоботлардаги ахборотларнинг ишончлилигини баҳолаш;
- бухгалтерия балансининг вертикал ва горизонтал таҳлили;
- тўлов лаёқатининг таҳлили;
- баланс ликвидлигининг таҳлили;
- молиявий барқарорлик таҳлили;
- маблағлар айланишини таҳлили.

Вертикал таҳлил корхонанинг мулки ва унинг манбалари тузилишини ифодалайди. Горизонтал таҳлил корхонанинг мулки ва унинг манбааларини динамик ўзгаришларини акс эттиради. Горизонтал ва вертикал қаторлар ҳар

доим бир-бирини тўлдиради. Тренд таҳлили – горизонтал таҳлил тури бўлиб, асос кўрсаткичга нисбатан динамик ўрганишдир.

Ишлаб чиқариш ёки таъминот жабҳасидаги муаммолар, шунингдек, капитал турларидан нооқилона фойдаланиш ҳам корхона фаолиятининг nobарқарор ёки кризис ҳолатда деб баҳолашга сабаб бўлади.

Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий ҳолатни яхшилашнинг муҳим жиҳатлари:

- маҳсулот таннархини пасайтириш;
- айланма маблағларни айланишини тезлаштириш асосида кредиторлик мажбуриятларини камайтириш;
- айланма маблағлари қийматини камайтириш орқали унинг айланувчанлигини ошириш;
- қарзларни реструктуризациялаш;
- янги фаолият турлари ва бозорларни ахтариш;
- дебиторлик қарзларини камайтириш механизмини ишлаб чиқиш;
- қарз капиталини жалб этиш ва ундан фойдаланишнинг самарали режасини ишлаб чиқиш;
- меҳнатни тўғри бошқариш.

Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорлиги қуйидагилар билан тавсифланади:

- ташқи қарз манбаларидан молиявий мустақиллик;
- молиявий ресурслардан эркин ва самарали фойдаланиш борасида корхонанинг қобилияти;
- хўжалик фаолиятини таъминлаш учун зарур бўлган ўз маблағлари мавжудлиги.

- Молиявий барқарорлик мазмунининг асосида ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий ресурсларини самарали шакллантириш, тақсимлаш ва улардан фойдаланиш ётади.

Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорликнинг таҳлили корхонанинг молиявий ресурсларини қуйидаги вазифаларни ечиш учун қанчалик тўғри бошқарганлигини аниқлашга имкон беради:

- талаб маҳсулотига эга бўлган ишлаб чиқариш жараёнининг узлуксизлигини таъминлаш;
  - маҳсулот реализация қилинишининг узлуксизлигини йўлга қўйиш;
  - инновацион асосда ишлаб чиқариш базасини кенгайтириш ва янгилаш.
- Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорлигига ўз таъсирини кўрсатувчи асосий ички омилларга қуйидагилар киради:
- молиявий ресурсларнинг таркиби ва таркибий тузилмаси, уларни бошқаришнинг тактикаси ва стратегияси;
  - корхонанинг мол-мулкнинг таркиби ва таркибий тузилмаси;
  - ишлаб чиқариш чиқимларининг таркиби ва таркибий тузилмаси, уларни қисқартириш имкониятлари;

- ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг тўловга лаёқатли бозор талабига мувофиқлиги;

- корхонанинг қайси тармоққа мансублиги ва бошқалар.

Бу омилларнинг таъсирини баҳолаш менежерларнинг касбий маҳоратига, уларнинг компетентлигига, ички ва ташқи муҳитдаги ўзгаришлар ва ўзаро боғлиқликни ҳисобга олиш қобилиятига кўп жиҳатдан боғлиқ.

Молиявий барқарорликка таъсир этувчи ташқи омиллар қуйидагилардан иборат:

- хўжалик юритишнинг иқтисодий шароитлари таъсири;

- давлатнинг солиқ ва кредит сиёсати;

- истеъмолчиларнинг тўловга лаёқатли талаби ва даромадларининг даражаси;

- жамиятда техника тараққиёти, техника ва технологияларнинг умумий даражаси;

- ташқи иқтисодий алоқаларнинг даражаси;

- корхона фаолияти устидан назорат бўйича қонунчилик актлари ва бошқалар.

Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омилларга боғлиқ равишда у қуйидагиларга бўлинади:

- ички барқарорлик;

- ташқи барқарорлик;

- умумий барқарорлик.

Ички барқарорлик корхонанинг шундай молиявий ҳолатидирки, унда фаолият кўрсатишнинг барқарор юқори натижаси, энг биринчи навбатда, ички омилларнинг фаоллаштирилиши ҳисобидан таъминланади. Ўз навбатида, ташқи барқарорлик корхонанинг шундай молиявий ҳолатидирки, у доирасида корхона фаолият кўрсатадиган иқтисодий муҳитнинг барқарорлиги билан белгиланади. Умумий барқарорлик корхонанинг шундай молиявий ҳолатидирки, унда ички ва ташқи омилларнинг ўзаро таъсирчанлигини фаоллаштириш ҳисобидан маблағлар тушумининг уларнинг харажат қилинишидан ортиқчилиги таъминланади.

Ишлаб чиқариш корхоналарининг молиявий барқарорликни таҳлил қилишнинг вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ўз айланма маблағларининг суммаларини аниқлаш ва уларнинг динамикасига таъсир этувчи омилларни билиш;

- захиралар, харажатлар ва барча айланма активларни шакллантириш қисми бўйича молиявий барқарорликни баҳолаш;

- молиявий барқарорликнинг типини аниқлаш.

Молиявий ҳолат таҳлилида корхона томонидан реализация қилинган маҳсулотнинг рентабеллиги, унинг ишловчи капитали, молиявий барқарорлиги, балансининг ликвидлиги, тўлов қобилияти ва кредитга лаёқатлиги аниқланади ва уларга баҳо берилади.

Ишлаб чиқариш корхоналарнинг молиявий ҳолатини тадқиқ этиш маълум даврга корхона тўловга қодирлиги ва молиявий барқарорлиги, бозордаги позициясини мустаҳкамлаш, ўсиш ва ривожланиш истикболларига олиб келувчи молиявий аҳволини аниқлаш, хатоларни аниқлаш, молиявий фаолиятни оптималлаштириш имкониятларини аниқлаш имконини беради.

Мамаджонова Севара,

ТДИУ 2-курс магистранти, ММНР-01 гуруҳи

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА СИФАТНИ БОШҚАРИШНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ

Аннотация: Ушбу тезисда саноат корхоналарида сифатни бошқаришнинг асосий тамойиллари, сифатни бошқариш тизимларини шакллантириш, сифатни бошқаришнинг замонавий концепцияси жиҳатлари ўрганилган ва қисқача хулосалар қилинган.

Калит сўзлар: сифатни бошқариш, жараёнли ёндашув, сертификат, халқаро стандарт, рақобат, фан-техника тараққиёти, маҳсулот сифати, ишлаб чиқариш технологиялари.

Бугунги кунда сифатни бошқаришнинг турли тизимларидан фойдаланилмоқда. Лекин бу тизимлар ҳозирда муваффақиятли фаолият юритиш учун илғор халқаро компаниялар томонидан ўзлаштирилган сифатни тизимли бошқаришнинг саккизта асосий тамойилларига асосланиб ташкил этилиши керак. Бу тамойиллар сифатни бошқариш соҳасидаги ИСО 9000 серияли халқаро стандартларни янгилашга асос бўлиб хизмат қилади.

Биринчи тамойил – истеъмолчига эътибор қилган ҳолда иш тутиш. Истеъмолчиларнинг дидидаги ўзгаришларга ташкилий, услубий ва техник жиҳатдан мослашиш стратегиясини ишлаб чиқиш рақобатли бозор шароитида фаолият юритаётган ҳар бир ташкилот ва корхона учун ҳаётий жиҳатдан муҳим.

Иккинчи тамойил – бошқарувнинг ўрни. Бунга кўра, раҳбар сифатни бошқаришнинг барча тамойилларига тизимли ёндашиши, яъни уларни ўзаро уйғунликда, алоқадорликда тасаввур қилиши лозим. Бу эса сифатни бошқариш ишларининг муваффақиятли яқунланишига хизмат қиладиган омилларни аниқлаш ва уларнинг юзага келиши учун зарур шароитларни яратишга асос бўлади.

Учинчи тамойил – ишчиларни жалб қилиш. Бу TQMнинг асосий қоидаларидан бири бўлиб, унга кўра ҳар бир ишчи сифатни бошқариш фаолиятига жалб қилинган бўлиши керак. Уларнинг ҳар бирида яхшиланишга ички эҳтиёж вужудга келгандагина мазкур мақсадга эришиш мумкин.

Тўртинчи тамойил – жараёнли ёндашув ва у билан боғланган бешинчи тамойил – бошқаришга тизимли ёндашув. Бу тамойилларга кўра маҳсулотларни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва бошқарув ўзаро боғланган жараёнларнинг